

تامین مالی پروژه های بالادست نفت و گاز از طریق سرمایه های مردم

گزارش سیاستی شماره ۹۷۰۷۰۱

مهر ۱۳۹۷

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا
وَأَنهَاكَ فِي رِجَاكَ مَا (بِاِخْلَاصِ نِيَّةٍ) جِهَادِ كُنْتُمْ،
قِطْعًا بِرِجَاكَ خُودِ، هِدَايَتِشَانِ خَوَاهِيمِ كَرْدِ

تامین مالی پروژه‌های بالادست نفت و گاز از طریق سرمایه‌های مردم

تامین مالی پروژه‌های بالادست نفت و گاز از طریق سرمایه‌های مردم

گزارش سیاستی شماره ۹۷۰۷۰۱ - ویرایش اول

تهیه شده در شبکه تحلیلگران اقتصاد مقاومتی

با همکاری کمیته اقتصاد مقاومتی مجلس شورای اسلامی

برنامه موضوعی: ساماندهی بخش انرژی

تهیه کننده: مسعود صباغی

مهر ۱۳۹۷

معرفی شبکه

شبکه تحلیلگران اقتصاد مقاومتی یک کانون تفکر با مأموریت «اثرگذاری بر تصمیمات مسئولین و دستگاه‌ها به منظور تحقق الگوی اقتصاد مقاومتی در کشور» است که در سال ۱۳۹۵ فعالیت رسمی خود را آغاز نمود.

این شبکه، ۱۰ برنامه کلان در چارچوب اقتصاد مقاومتی در دستور کار دارد که هر برنامه، تعدادی مسئله را شامل می‌شود. اعضای شبکه از جوانان نخبه کشور بوده و هر کدام بر حل یکی از این مسائل متمرکز هستند.

شناسایی شبکه مسائل در هر حوزه، طراحی راهکار برای حل مسائل احصاء شده و هم‌اندیشی جهت ارزیابی و تدقیق آن، بررسی تجربیات جهانی، طرح مباحث در فضای نخبگانی و رسانه‌ای و پیگیری راهکارهای ارائه شده از دستگاه‌ها و مسئولین مرتبط به منظور اتخاذ تصمیمات لازم، از جمله فعالیت‌هایی است که در شبکه انجام می‌شود.

یکی از انواع تولیدات شبکه «گزارش سیاستی» است که با هدف طرح مختصر و مفید یک مسئله و ارائه راهکار برای حل آن، ویژه تصمیم‌گیران تهیه می‌شود. گزارش سیاستی حاضر نیز در قالب برنامه «ساماندهی بخش انرژی» در شبکه، در همین چارچوب تهیه شده است.

علاقه‌مندان می‌توانند از طریق سایت Moqnet.ir با شبکه تحلیلگران اقتصاد مقاومتی در ارتباط باشند و نظرات، پیشنهادات و انتقادات خود را در خصوص فعالیت‌های شبکه ارائه نمایند.

فهرست

۸..... خلاصه مدیریتی

بخش اول

۱۰..... مقدمه

بخش دوم

۱۲..... وضعیت جذب سرمایه خارجی در کشور

بخش سوم

۱۴..... سابقه تامین مالی پروژه‌های بخش انرژی از منابع داخلی

بخش چهارم

۱۷..... نظر بازیگران حوزه نفت و گاز در خصوص تامین مالی داخلی

بخش پنجم

۲۰..... مباحث مطرح در تامین مالی داخلی پروژه‌های بالادست نفت و گاز

بخش ششم

۲۳..... راهکارهای تامین مالی پروژه‌های بالادست نفت و گاز با سرمایه مردم

خلاصه مدیریتی

مسئله تامین مالی، همواره به عنوان یکی از گلوگاه‌های مهم فعالیت‌های تولیدی مطرح بوده است. این مسئله در خصوص پروژه‌های کلان اعم از پروژه‌های نفت و گاز یا حتی پروژه‌های عمرانی، به واسطه نیاز بیشتر به سرمایه گذاری، اهمیت مضاعفی پیدا می‌کند. مشخصاً در حوزه نفت و گاز که با تحریم سرمایه گذاری نیز مواجه شده است و از طرفی به عنوان موتور محرک اقتصاد کشور باید همواره در مسیر توسعه باشد، تامین مالی از ارکان اصلی کار است که باید برای آن تدابیری اندیشیده شود.

دو مسیر برای تامین مالی پروژه‌های کلان نفت و گاز پیش روی کشور وجود دارد که عبارتند از جذب سرمایه خارجی و تامین مالی داخلی. تجربه تاریخی کشور و آمارهای موجود نشان می‌دهد سرمایه گذاری خارجی در هیچ سالی طی دو دهه گذشته بیشتر از ۵ میلیارد دلار نبوده است؛ آماري که در شرایط تحریم، بسیار محدودتر می‌شود.

بنابراین با توجه به نیاز ۱۳۴ میلیارد دلاری بخش بالادست صنعت نفت و گاز به منابع مالی طبق برآورد وزارت نفت، تنها راه ممکن و عملیاتی برای تامین مالی پروژه‌های این حوزه، استفاده از سرمایه‌ها و منابع داخلی است. تجربه کشور نشان می‌دهد در صورت جذابیت پروژه و تسهیل شرایط سرمایه گذاری در آن برای مردم و صاحبان سرمایه، تامین مالی آن از منابع داخلی، در کوتاه‌ترین زمان انجام خواهد شد. همچنین از آنجا که طبق گفته صاحب‌نظران و فعالان صنعت نفت و گاز، ۷۰ درصد مصارف پروژه‌های این حوزه می‌تواند به صورت ریالی انجام شود، این مهم از لحاظ فنی و عملیاتی نیز امکان‌پذیر بوده و تنها لازم است شرایط آن ایجاد و تسهیل گردد.

بر این اساس طبق بررسی‌های کارشناسی و عملیاتی انجام شده و نظر فعالان این حوزه، ۵ اقدام بایستی در دستور کار وزارت نفت، نهادهای واسط از جمله سازمان بورس

اوراق بهادار و مجلس شورای اسلامی، قرار گیرد؛ تا بدین طریق، شرایط لازم جهت تامین مالی پروژه‌های بالادست نفت و گاز از طریق سرمایه‌های مردم فراهم گردد.

تعیین شرکت ایرانی به عنوان رهبر پروژه، عرضه سهام در قالب «صندوق سرمایه گذاری پروژه» به عنوان سازوکار تامین مالی داخلی، انتقال مالکیت تاسیسات سطح الارضی پروژه جهت تسهیل شرایط ضمانت، استفاده از ظرفیت صندوق توسعه ملی به عنوان نهاد ضمانت کننده و تضمین پرداخت هزینه پروژه در قالب محصول به جای پرداخت نقدی، ۵ اقدام مذکور بوده که جزئیات آن در این گزارش تشریح شده است.

بخش اول

مقدمه

کشور ایران از نظر دارا بودن ذخایر نفت و گاز، رتبه اول جهان را در اختیار دارد؛ اما در خصوص اکتشاف و تولید در بالادست و تکمیل و راه اندازی زنجیره ارزش آن در پایین دست، همواره با مشکلاتی مواجه بوده است. بررسی‌ها نشان می‌دهد یکی از مشکلات این حوزه، مدل سرمایه‌گذاری و تامین مالی پروژه‌های بالادست در حوزه نفت و گاز است.

تامین مالی هر پروژه ای از جمله پروژه‌های بالادست صنعت نفت و گاز، از ۲ مسیر خارجی و داخلی امکانپذیر است. در این میان، بررسی تاریخی سرمایه‌گذاری خارجی در کشور نشان می‌دهد این روش علاوه بر چالش‌های متعدد، همواره حجم بالایی نداشته و نمی‌تواند به عنوان یک نقطه اتکا در سرمایه‌گذاری مورد استفاده قرار گیرد؛ همچنین که با توجه به وضع تحریم‌های جدید در حوزه نفت و گاز ایران، مسیر مربوط به سرمایه‌گذاری و تامین مالی خارجی با مشکلات بیشتری نیز مواجه گردیده است.

بنابراین طبق شواهد و تجربیات کشور، سرمایه‌گذاری و تامین مالی خارجی نباید به عنوان راهبرد اصلی دولت و وزارت نفت برای تامین مالی پروژه‌های کلان و اولویت دار در حوزه بالادست مدنظر قرار گیرد. در واقع باید برای تامین منابع مالی لازم جهت اجرای این قبیل پروژه‌ها، مسیر دیگر را در دستور کار قرار داد و موانع آن را برطرف نمود.

طبق گفته صاحب‌نظران و فعالان بخش خصوصی در حوزه نفت و گاز، بیش از ۷۰ درصد از هزینه‌های پروژه‌های بالادست در این حوزه به صورت ریالی قابل انجام است؛ لذا زمینه‌سازی برای مشارکت مردم و صاحبان سرمایه در این بخش، مسئله تامین مالی را مرتفع خواهد نمود. همچنین که در شرایط فعلی و با توجه به بازگشت

مجدد تحریم ها، تامین مالی داخلی به عنوان تنها گزینه پیش روی کشور مطرح است و لذا ضرورت دارد هرچه سریعتر، الزامات و سازوکارهای آن فراهم گردد. در این گزارش ضمن بررسی تاریخچه سرمایه گذاری خارجی در کشور و موانع آن، مسیر تامین مالی داخلی واکاوی شده و پیشنهادهایی جهت تسهیل آن با تکیه بر نظر بازیگران این بخش ارائه گردیده است.

بخش دوم

وضعیت جذب سرمایه خارجی در کشور

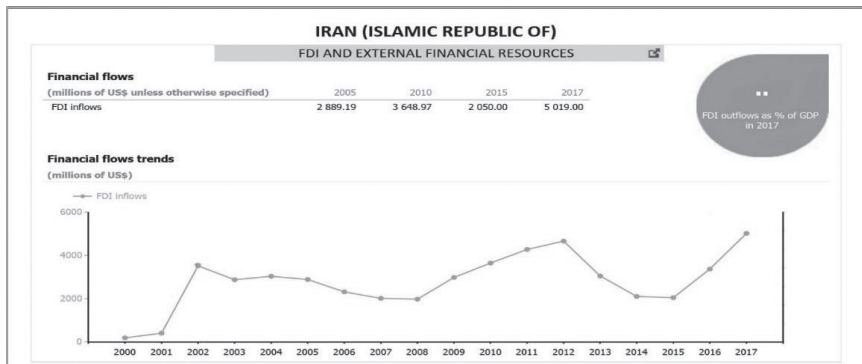
توسعه سرمایه‌گذاری در صنعت نفت و گاز کشور در برنامه ۵ ساله ششم توسعه مورد تاکید قرار گرفته و میزان آن توسط وزارت نفت معادل ۲۰۱ میلیارد دلار برآورد شده است. از این مبلغ، ۱۳۴ میلیارد دلار مربوط به حوزه بالادست و ۶۷ میلیارد دلار مربوط به حوزه پایین دست است.

طی سال‌های اخیر، عمده تلاش وزارت نفت در این حوزه برخلاف تجربه تاریخی کشور و عملکرد سال‌های گذشته، در جذب سرمایه‌گذاری خارجی برای تامین منابع مذکور به ویژه در حوزه بالادست بوده است. حال آنکه بررسی آمارهای کنفرانس تجارت و توسعه سازمان ملل 1 در خصوص سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی 2 نشان می‌دهد که در هیچ سالی بیش از ۵ میلیارد دلار سرمایه خارجی، جذب کشور نشده است؛ رقمی که مرتبط به همه حوزه هاست.

میزان سرمایه‌گذاری خارجی جذب شده در کشور در همه حوزه‌ها در نمودار زیر قابل مشاهده است:

1. UNCTAD: United Nations Conference on Trade and Development

2. FDI: Foreign Direct Investment

نمودار ۱ - آمار جذب سرمایه‌گذاری خارجی ایران

با توجه به این نمودار، با قطعیت می‌توان گفت که عمده نیاز به سرمایه‌گذاری در حوزه بالادست نفت و گاز، از مسیر سرمایه‌گذاری خارجی قابلیت تحقق نخواهد داشت؛ همچنین که تحریم‌های جدید، همین میزان را نیز تحت الشعاع قرار داده و غیر قابل تحقق کرده است.

بخش سوم

سابقه تامین مالی پروژه‌های بخش انرژی از منابع داخلی

طبق گفته صاحب‌نظران و فعالان بخش خصوصی در حوزه نفت و گاز، بیش از ۷۰ درصد از هزینه‌های پروژه‌های بالادست این حوزه به صورت ریالی قابل انجام است. بنابراین زمینه سازی برای مشارکت مردم و صاحبان سرمایه در این بخش و استفاده از ظرفیت موجود، مسئله تامین مالی پروژه‌های بالادست نفت و گاز را مرتفع خواهد نمود.

طی سال‌های اخیر استفاده از ابزارهای بازار سرمایه جهت جذب منابع و سرمایه‌های داخلی به پروژه‌های کلان، مسیر رو به رشدی را طی کرده است؛ به نحوی که حجم تامین مالی انجام شده در سال ۱۳۹۴، بیش از کل تامین مالی انجام شده در ۱۰ سال پیش از آن بوده است. مطابق با آخرین آمار منتشر شده، بیش از ۲۵ هزار میلیارد تومان سرمایه در سال ۱۳۹۵، صرفاً از طریق صکوک اسلامی جذب شده است.

بر اساس آمارهای رسمی، حجم کل اوراق منتشر شده جهت تامین مالی پروژه‌ها در بازار سرمایه تا پایان شهریورماه ۱۳۹۶ نزدیک به ۵۰ هزار میلیارد تومان بوده که از این میزان، بالغ بر ۸,۵ هزار میلیارد تومان آن در حوزه انرژی بوده است. این حجم از تامین مالی با استفاده از ابزارهای مختلف بازار سرمایه از جمله صکوک استصناع، سلف، اوراق مشارکت، صندوق سرمایه گذاری پروژه و ... جهت راه اندازی و تکمیل پروژه‌های مختلف حوزه نفت و گاز و یا تامین سرمایه در گردش مورد نیاز انجام شده است.

اوراق مشارکت به عنوان یکی از روش‌های تامین مالی، به دفعات مورد استفاده قرار گرفته است؛ مجموع این اوراق منتشر شده تا پایان شهریور ۱۳۹۶ بالغ بر ۱۰,۱ هزار میلیارد تومان بوده که از این میزان، بیش از ۶۲۰۰ میلیارد تومان آن در حوزه انرژی

مورد استفاده قرار گرفته است. اهم این موارد عبارت‌اند از:

* ۵۰۰۰ میلیارد تومان توسط شرکت ملی نفت ایران در سال ۱۳۹۴

* ۳۶۷ میلیارد تومان توسط شرکت پالایش نفت امام خمینی شازند در

سال ۱۳۸۹

* ۲۵۰ میلیارد تومان توسط شرکت پالایش نفت آبادان در سال ۱۳۸۸

* ۲۰۰ میلیارد تومان توسط شرکت توسعه نفت و گاز پرشیا در سال ۱۳۹۳

به عنوان ابزاری دیگر، می‌توان به صکوک اشاره کرد. مجوز سازمان بورس برای انتشار اولین اوراق صکوک استصناع (سفارش ساخت) در آبان ماه ۱۳۹۴ صادر شد که شامل ۱۶۲٫۹ میلیارد تومان بود و صرف تامین مالی طرح احداث دو کارخانه ۲٫۵ میلیون تنی کنسانتره و گندله (هریک ۲٫۵ میلیون تن در سال و واقع در شهر سنگان) گردید.

اوراق سلف موازی استاندارد نیز از سال ۱۳۹۳ مورد استفاده سازمان بورس قرار گرفته است. از مجموع صکوک سلف منتشر شده (تا شهریور ۱۳۹۶) به میزان ۴۹۸۵ میلیارد تومان، بیش از ۱۸۴۰ میلیارد تومان آن در حوزه انرژی مورد استفاده قرار گرفته است.

در جدیدترین موارد نیز شرکت مپنا برای تکمیل نیروگاه سیکل ترکیبی پرند، در قالب ابزار صندوق پروژه اقدام به تامین مالی ۳۵۰ میلیارد تومانی (در سه مرحله) نمود؛ این منابع در هر مرحله در کمتر از چند دقیقه پس از عرضه سهام صندوق پروژه، تامین شد.

این آمارها نشانگر آن است که ظرفیت بازار سرمایه، ابزارهای آن و به طور کلی سرمایه‌های داخلی جهت هدایت به سمت پروژه‌های کلان، بسیار بالاست و فراهم کردن شرایط و سازوکارها و رفع موانع موجود در این زمینه، این مسیر را تسهیل خواهد نمود.

طبق بررسی‌های کارشناسی و نظر خبرگان این حوزه، از آنجا که پروژه‌های بالادست نفت و گاز از سودآوری بالایی برخوردار بوده و به نسبت مسیرهای فعلی از جمله سپرده گذاری در بانک جذاب تر است، مشارکت مردمی در آن به حدی خواهد بود که بتواند نیاز این پروژه‌ها به منابع مالی را مرتفع نماید؛ اما موانع و مسائلی در این زمینه وجود دارد که باید برطرف شود.

در واقع با استفاده از روش‌های جدید از جمله صندوق پروژه به عنوان یکی از روش‌های مطلوب و هوشمندانه در تامین مالی پروژه‌های بالادست نفت و گاز، علاوه بر کاهش وابستگی به سرمایه گذاری خارجی، مشارکت مردمی نیز ایجاد شده و مردم صاحب سهام پروژه‌ها می‌شوند و از سود آن بهره مند می‌گردند؛ پروژه‌هایی که به عنوان یک دارایی مولد و با ارزش محسوب می‌شوند.

بخش چهارم

نظر بازیگران حوزه نفت و گاز در خصوص تامین مالی داخلی

طی جلساتی که با هر یک از بازیگران حوزه نفت و گاز کشور برگزار شد، به منظور امکان سنجی تامین مالی داخلی پروژه‌های بالادست این حوزه و شناسایی چالش‌های قانونی و اجرایی موجود، نظرات مختلف احصا گردید.

شرکت‌های سرمایه پذیر، سرمایه گذاران، نهادهای واسط مانند سازمان بورس و وزارت نفت، ۴ دسته از بازیگران این حوزه بودند که نظرات ایشان در ادامه به تفکیک آورده شده است:

الف) شرکت‌های سرمایه پذیر

منظور از شرکت‌های سرمایه پذیر، شرکت‌هایی هستند که در طرف دوم قرارداد با شرکت ملی نفت ایران جهت توسعه میادین نفت و گاز، به عنوان اپراتور پروژه قرار دارند. بر اساس آخرین ارزیابی معاونت مهندسی، پژوهش و فناوری وزارت نفت، ۱۷ شرکت اکتشاف و تولید (E&P) از جمله شرکت‌های پتروپارس، مهندسی و ساختمان صنایع نفت (OIEC)، انرژی دانا، توسعه پتروایران، گروه مپنا (شرکت نفت و گاز مپنا)، قرارگاه سازندگی خاتم‌الانبیاء، سازمان گسترش و نوسازی صنایع ایران (شرکت مدیریت طرح‌های صنعتی ایران)، شرکت توسعه نفت و گاز پرشیا، شرکت سرمایه گذاری غدیر، شرکت گسترش انرژی پاسارگاد، شرکت پتروگوهر فراساحل کیش، مهندسی و ساخت تاسیسات دریایی ایران، کیسون، توسعه صنعت ایران افق، شرکت مهندسی و خدمات پارس پتروزاگرس، گلوبال پتروتک کیش و هلدینگ انرژی گستر سینا، در لیست شرکت‌های صاحب صلاحیت برای فعالیت در حوزه اکتشاف و تولید معرفی شده اند.

این شرکت‌ها موارد ذیل را به عنوان مسائل اصلی تأمین مالی داخلی پروژه‌های بالادست نفت و گاز مطرح نموده اند:

- * نرخ بالای تأمین مالی داخلی (ریالی) در مقایسه با خارجی (ارزی)
 - * نبود ضمانت نامه (دولتی) جهت تأمین مالی داخلی یا خارجی
 - * عدم امکان تأمین مالی بر پایه قرارداد نفتی منعقد (bankable نبودن)
 - * انتقال مالکیت تمامی تاسیسات در قراردادهای نفتی از ابتدای پروژه
- به شرکت ملی نفت ایران

(ب) سرمایه گذاران

منظور از سرمایه گذار مجموعه افراد و نهادهای حقیقی و حقوقی دارای سرمایه است که تمایل و توانایی ارائه سرمایه جهت تأمین مالی پروژه‌های بالادست نفت و گاز را دارند؛ که شامل صندوق توسعه ملی به عنوان مهمترین نهاد سرمایه گذار کشور در مسیر توسعه و افراد و شرکت‌های بخش خصوصی می‌شود. مسئولین صندوق توسعه ملی نفت، موارد ذیل را به عنوان مسائل اصلی تأمین مالی داخلی پروژه‌های بالادست نفت و گاز مطرح نموده اند:

- * بیش از ۵۰ درصد تسهیلات ارائه شده صندوق در حوزه نفت و گاز بوده که بخش زیادی را شامل می‌شود.
- * با توجه به اساسنامه صندوق، تا ۲۰ درصد از منابع صندوق را می‌توان به نهادهای عمومی غیردولتی واگذار کرد که این سهم در حال حاضر تکمیل شده است.
- * محدودیت قانونی بر اساس اساسنامه صندوق توسعه ملی در استفاده از جایگاه اعتباری صندوق به عنوان ضامن در حوزه تأمین مالی وجود دارد.

ج) نهادهای واسط

منظور از نهاد واسط در این بخش، مجموعه نهادها و شرکت هایی است که در مسیر اتصال سرمایه گذاران به سرمایه پذیران قرار گرفته و نقش آفرینی می کنند. این نهادها شامل سازمان بورس و اوراق بهادار، بورس انرژی، شرکت های تامین سرمایه و مشاور سرمایه گذاری می شود. به عقیده ایشان، با توجه به جایگاه بازار سرمایه در حوزه تامین مالی و روند رو به رشد آن، اساساً محدودیت خاصی برای تامین مالی داخلی وجود ندارد؛ از طرفی جهت افزایش سهم بازار سرمایه و نقش آفرینی در حوزه تامین مالی کشور در کنار بانک ها، از این اقدام استقبال می شود.

د) وزارت نفت

نظر وزارت نفت و به تبع آن شرکت ملی نفت ایران در جایگاه حاکمیت در حوزه تامین مالی داخلی به قرار زیر است:

* با توجه به بدهی های انباشته وزارت نفت و شرکت ملی نفت ایران، امکان هیچ گونه سرمایه گذاری جدید از جانب شرکت ملی نفت وجود ندارد.

* به استناد متن مصوبه هیئت وزیران، امکان تضمین تعهدات شرکت های ایرانی توسط دولت و وزارت نفت نیست.

بخش پنجم

مباحث مطرح در تامین مالی داخلی پروژه‌های بالادست نفت و گاز

مطابق با نظرات بازیگران مختلف حوزه نفت و گاز کشور و بررسی‌های انجام شده، برای تامین مالی داخلی پروژه‌های بالادست نفت و گاز از طریق سرمایه‌های مردم در بستر بازار سرمایه، برای ۳ بحث مهم عبارت از نرخ سود تامین مالی، حجم تامین مالی و ضمانت‌های لازم باید تدابیری اندیشیده شود. این موارد در ادامه تشریح شده است:

الف) نرخ سود تامین مالی

تفاوت نرخ تامین مالی داخلی (حدود ۲۰ درصد ریالی) و خارجی (حدود ۸ درصد ارزی) یکی از مسائلی است که در این حوزه مطرح می‌شود؛ برخی این تفاوت را موجب اقتصادی نبودن تامین مالی ریالی طرح‌ها و پروژه‌های نفت و گاز برای سرمایه‌گذاران می‌دانند.

با این وجود، بررسی‌های کارشناسی نشان می‌دهد از آنجا که نرخ ارز سالانه افزایش دارد و همچنین فروش محصولات و عایدی پروژه‌های بالادست نفت و گاز به صورت ارزی است، این تفاوت پوشش داده می‌شود؛ حتی در بعضی مقاطع، تامین مالی ریالی بسیار به صرفه‌تر نیز هست.

به عنوان نکته ای دیگر، تجربیات عملی نشان می‌دهد هزینه استفاده از سرمایه خارجی به نرخ تامین مالی محدود نمی‌شود و در بسیاری از موارد، هزینه‌های مربوط به جابجایی و تبدیل (تسعیر) به سایر ارزها نیز به هزینه اولیه اضافه خواهد شد که اختلاف با نرخ تامین مالی داخلی را به حداقل می‌رساند.

ب) حجم تامین مالی

یکی دیگر از مباحثی که در حوزه تامین مالی داخلی پروژه‌های بالادست نفت و گاز مطرح می‌شود، توانایی جذب سرمایه‌های داخلی متناسب با این پروژه‌ها و کفایت منابع است.

طبق بررسی‌های انجام شده که در بخش دوم این گزارش نیز ارائه گردید، راهکار جایگزین تامین مالی داخلی یعنی جذب سرمایه گذاری خارجی، طبق پیشینه تاریخی، برای پروژه‌های بالادست نفت و گاز کفایت لازم را ندارد و حتی در شرایط تحریم، محدودتر نیز می‌شود. طبق آمارها، سرمایه خارجی جذب شده در کشور به صورت سالانه، طی ۲۰ سال اخیر از ۵ میلیارد دلار تجاوز نکرده است و جذب ۴۰ میلیارد دلار سرمایه خارجی در سال ۱، آن هم صرفاً در حوزه نفت و گاز، در شرایط عادی نیز امکانپذیر نیست.

بنابراین تنها راهی که پیش روی توسعه صنعت نفت و گاز و اجرای پروژه‌های بالادست این حوزه باقی می‌ماند، تامین مالی داخلی و استفاده از سرمایه‌های عمومی است. از آنجا که در حال حاضر ۱۷۰۰ هزار میلیارد تومان نقدینگی در داخل کشور وجود دارد که بخش قابل توجه آن در حساب‌های سرمایه گذاری سپرده گذاری شده است، ارائه گزینه‌های جذابتر می‌تواند مردم و صاحبان سرمایه را به سمت پروژه‌های کلان و ملی جهت دهی کند. سابقه تامین مالی چند دقیقه ای پروژه‌ها که در بخش سوم این گزارش، برخی از موارد آن توضیح داده شد، نشان می‌دهد که این ظرفیت وجود دارد.

به عنوان مثال می‌توان به جذب ۲۴۰ هزار میلیارد تومان در بهمن ماه ۱۳۹۶ (معادل ۶۰ میلیارد دلار به نرخ ارز در آن زمان) به واسطه سپرده‌های ویژه با سود ۲۰ درصدی توسط بانک‌های تجاری اشاره کرد که در بازه دو هفته ای اتفاق افتاد. سابقه انتشار ۵

۱. طبق اعلام وزارت نفت در جریان تدوین برنامه ششم توسعه، کل منابع مورد نیاز در طول زمان برنامه برای سرمایه گذاری در پروژه‌های بالادست نفت و گاز ۱۳۴ میلیارد دلار برآورد شده است.

هزار میلیارد تومان اوراق مشارکت شرکت ملی نفت ایران در سال ۱۳۹۴ در عرض کمتر از یک دقیقه نیز مثالی دیگر در این زمینه است که نشان می‌دهد در صورت جذابیت پروژه و سهولت سرمایه گذاری در آن، مردم و صاحبان سرمایه مایل به مشارکت و تامین مالی با رقم‌های بالا خواهند بود.

ج) ضمانت‌های مورد نیاز

یکی دیگر از مباحث مطرح در تامین مالی پروژه‌های بالادست نفت و گاز، ضمانت سرمایه جذب شده از مردم و صاحبان سرمایه توسط متقاضیان جذب منابع مالی از جمله شرکت‌های سرمایه پذیر و نهادهای واسط است. در خصوص این مسئله، دو راه پیش روی متقاضیان تامین مالی وجود دارد:

راه اول ارائه دارایی به عنوان وثیقه متناسب با حجم تامین مالی درخواستی است؛ اما از آنجا که عموماً شرکت‌های اکتشاف و تولید (E&P) در کشور، فاقد چنین دارایی‌هایی هستند، این راه نمی‌تواند همه گیر باشد و باید با ایجاد سازوکارهایی، از ظرفیت‌های خود پروژه در این زمینه استفاده شود.

راه دوم، ارائه ضمانت‌های دولتی و استفاده از ظرفیت نهادهایی همچون صندوق توسعه ملی است؛ این صندوق می‌تواند با تغییراتی در اساسنامه خود در این زمینه نقش آفرینی نموده و شرایط را برای تامین مالی پروژه‌های بالادست نفت و گاز از طریق سرمایه‌های مردمی و عمومی تسهیل نماید.

بخش نهم

راهکارهای تامین مالی پروژه‌های بالادست نفت و گاز با سرمایه مردم

طبق بررسی‌های کارشناسی و عملیاتی انجام شده و مطابق با نظرات مطرح شده توسط بازیگران و فعالان حوزه نفت و گاز به منظور تسهیل در تامین مالی پروژه‌های بالادست این حوزه از طریق بازار سرمایه با استفاده از سرمایه‌های مردم، ضروری است ۵ اقدام ذیل در دستور کار قرار گیرد:

یک) تعیین شرکت ایرانی به عنوان رهبر پروژه

پیش نیاز تامین مالی داخلی پروژه‌های بالادست نفت و گاز، به حداکثر رساندن مصارف ریالی پروژه است. از آنجا که طبق گفته صاحب‌نظران و فعالان صنعت نفت و گاز کشور، حداقل ۷۰ درصد از مصارف پروژه‌ها ریالی است، این امکان وجود دارد؛ اما شرط تحقق آن، انتخاب یک شرکت ایرانی به عنوان رهبر پروژه است. تجربه قراردادهای منعقد شده پیشین نشان داده با وجود الزام قراردادی، شرکت‌های خارجی الزامی برای افزایش مصارف داخلی و ریالی پروژه نمی‌بینند و این هدف محقق نمی‌گردد.

بنابراین ضروری است وزارت نفت در تدوین قراردادها و واگذاری پروژه‌های بالادست نفت و گاز، از ظرفیت شرکت‌های ایرانی به عنوان رهبر پروژه استفاده نماید. در حال حاضر شرکت‌های ایرانی این ظرفیت را دارند و می‌توانند در این زمینه نقش آفرینی نمایند. خروج توتال فرانسه و سی‌ان‌پی سی‌چین از قرارداد IPC نیز نشان داد که به ویژه در شرایط تحریم، نمی‌توان به شرکت‌های خارجی اعتماد نمود و بر مبنای قرارداد با آنها، برای توسعه میادین نفت و گاز کشور برنامه ریزی کرد.

دو) عرضه سهام در قالب «صندوق سرمایه‌گذاری پروژه» به عنوان سازوکار تامین مالی داخلی

از میان ابزارهای مختلف بازار سرمایه، صندوق سرمایه‌گذاری پروژه به دلیل مزایای متعددی که دارد، جهت تامین مالی پروژه‌های بالادست نفت و گاز نسبت به سایر ابزارها و روش‌ها، ارجحیت دارد. صندوق سرمایه‌گذاری پروژه فرآیندی در بستر بورس اوراق بهادار با محوریت یک پروژه است که سرمایه لازم برای اجرای آن، از طریق جلب مشارکت آحاد مردم و صاحبان سرمایه تامین می‌شود. به این منظور، مالکیت پروژه و منافع حاصل از آن به سهام قابل عرضه در بازار سرمایه تبدیل می‌شود و مردم سهام‌دار پروژه می‌شوند و از محل عواید پروژه و بالا رفتن ارزش سهام آن، به سود خواهند رسید.

در این صندوق، یک شرکت سهامی خاص به نام شرکت پروژه ایجاد و عملیات اجرایی پروژه را براساس طرح توجیهی به عهده می‌گیرد. صندوق و شرکت پروژه پس از تکمیل و آغاز مرحله بهره‌برداری منحل شده و یک شرکت سهامی عام پس از آن تاسیس می‌گردد. در واقع پس از ساخت پروژه، فعالیت صندوق و شرکت پروژه پایان پذیرفته و تمامی دارایی‌ها و بدهی‌های صندوق به شرکت سهامی عام منتقل می‌شود و سهام این شرکت جدید، به دارندگان واحدهای سرمایه‌گذاری صندوق به همان نسبت، واگذار می‌گردد.

با استفاده از این ابزار، سرمایه جذب شده در نهایت تبدیل به سهام خواهد شد و نیازی به بازگرداندن اصل سرمایه نیست. در واقع مردم و صاحبان سرمایه با خرید سهام صندوق پروژه، صاحب پروژه خواهند شد و از سود آن نیز استفاده می‌کنند؛ همچنین هر زمانی که بخواهند می‌توانند سهام خود را از طریق بازار سرمایه به فروش برسانند. با توجه به سودآوری قابل توجه پروژه‌های بالادست نفت و گاز، ضمانت حداقل سود این پروژه‌ها در این سازوکار امکانپذیر است.

بر این اساس، ضروری است وزارت نفت با همکاری سازمان بورس اوراق بهادار، امکان استفاده از این ابزار در تامین مالی پروژه‌های بالادست نفت و گاز را فراهم نموده و شرکت مجری نیز برای تامین مالی داخلی، استفاده از سازوکار صندوق سرمایه‌گذاری پروژه را در دستور کار قرار دهد.

سه) انتقال مالکیت تاسیسات سطح الارضی پروژه جهت تسهیل شرایط ضمانت

در حال حاضر به طور معمول، تمامی تاسیسات سطح الارضی موجود در میدان از ابتدای پروژه به مالکیت شرکت ملی نفت ایران در می‌آید. این مسئله باعث می‌شود امکان استفاده از این تاسیسات جهت تامین مالی و ضمانت آن وجود نداشته باشد. بنابراین ضروری است وزارت نفت قرارداد را به گونه‌ای تنظیم نماید که طبق آن، مالکیت تاسیسات سطح الارضی در طول زمان اجرای پروژه به شرکت مجری پروژه منتقل شود. این امکان، تامین مالی و ضمانت آن را برای مجری تسهیل می‌کند.

چهار) استفاده از ظرفیت صندوق توسعه ملی به عنوان نهاد ضمانت کننده

با وجودی که صندوق توسعه ملی در ارائه تسهیلات برای پروژه‌های بالادست نفت و گاز محدودیت دارد، اما می‌توان از ظرفیت و اعتبار این صندوق به عنوان ضمانت جهت تسهیل فرآیند تامین مالی پروژه‌ها از بازار سرمایه اقدام کرد. در واقع صندوق توسعه ملی می‌تواند در قبال اخذ دارایی‌ها و محصولات پروژه به عنوان وثیقه، رکن ضامن را ایفا کند.

به این منظور ضروری است مجلس شورای اسلامی با اصلاح اساسنامه صندوق توسعه ملی، امکان استفاده از منابع صندوق برای ضمانت را تصریح نماید تا شرایط آن فراهم گردد.

پنج) تضمین پرداخت هزینه پروژه در قالب محصول به جای پرداخت نقدی

پرداخت هزینه انجام پروژه به مجری، مسئله‌ای است که همواره شرکت‌ها را در انعقاد قرارداد با وزارت نفت به چالش می‌اندازد؛ در واقع از آنجا که معمولاً بازپرداخت پروژه با تاخیر و در زمان نامشخص انجام می‌شود، شرکت‌ها نمی‌توانند برنامه ریزی لازم را برای هزینه کرد در پروژه داشته باشند و از تعهدات وزارت نفت نیز به عنوان ضمانت استفاده کنند.

پرداخت هزینه پروژه در قالب محصول تضمین شده و تولیدی در پروژه به جای پرداخت نقدی، علاوه بر اینکه شرکت‌ها را از دریافت طلب خود مطمئن می‌کند و ریسک‌های ناشی از آن را کاهش می‌دهد، به دلیل قابلیت قرار گرفتن سررسید محصول به عنوان وثیقه، فرآیند تامین مالی را تسهیل می‌کند.

بر این اساس ضروری است وزارت نفت این امکان را فراهم و در قرارداد منظور نماید که شرکت‌ها به جای دریافت هزینه پروژه به صورت نقدی^۱، محصول و خروجی پروژه^۲ را در مقاطع مختلف دریافت نمایند.

1. incash

2. inkind

رهبر معظم انقلاب در دیدار با هیئت دولت در تاریخ ۷ شهریورماه سال ۱۳۹۷ فرمودند: نقدینگی را می‌شود کنترل کرد، می‌شود مدیریت کرد؛ البته احتیاج دارد به یک مجموعه‌ی تمام‌وقت فعال ... خب جاذبه درست کنید برای بخش خصوصی که این نقدینگی به این طرف هدایت بشود؛ می‌شود این کارها را کرد؛ امتیاز بدهید، جاذبه درست کنید.

**تهیه شده در شبکه تحلیلگران اقتصاد مقاومتی
با همکاری کمیته اقتصاد مقاومتی مجلس شورای اسلامی**